

Vajtó Anikó

Beszámoló a 9. *Disfluency in Spontaneous Speech (DiSS 2019)* konferenciáról

2019. szeptember 12. és 14. között kilencedik alkalommal rendezte meg az ELTE Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszéke és a Magyar Nyelvtudományi Társaság a *9th Workshop of Disfluency in Spontaneous Speech with an additional Special Day on (Dis)fluencies in Children's Speech (DiSS2019)* elnevezésű konferenciát, amely az International Speech Communication (ISCA), a SIG-CHILD, az ELTE Tudományos Tanácsa, az ELTE BTK, valamint az NKFIH-K-120234 projekt támogatásával jött létre. A műhelykonferenciát két évente rendezik meg, fő patronusa Robert Eklund svéd kutató. Az elmúlt húsz évben a rendezvénynek Berkeley (1999), Edinburgh (2001, 2015), Göteborg (2003), Aix-en-Provence (2005), Tokió (2010), Stockholm (2013, 2017) adott otthont.

Az idei évben az érdeklődők 32 előadó prezentációját hallgathatták meg, amelyeket minden esetben szakmai diskurzus követett. A konferencia témája a megakadásjelenségek tanulmányozása volt. Spontán beszédünkben különféle megakadásjelenségek lelhetők fel, például a hezitálások, a néma szünetek, a nyújtások, az újratekintések, az ismétlések, a töltelékszók, a nyelvbottlások. Mindezen jelenségek a beszédtervezés és a beszéd kivitelezés összehangolatlanságának a következményei, amikor a beszélő nem mindig biztos abban, hogy mit akar mondani. Pontosan tudja a közlés tartalmát, a nyelvi megformálás azonban valamilyen mértékben nehézségbe ütközik. Ebből kifolyólag grammatikai vagy hangtani hiba lép fel a közlendőjében.

Habár a megakadásjelenségek a beszédképzés részfolyamatainak pillanatnyi hibái, mégis megszakítják a kommunikációt. Éppen ezért a beszédképzés és a beszédértés folyamatában egyaránt nagy a jelentőségük. A megakadásjelenségek kutatásával mindenekelőtt a beszédtudományok, elsősorban a pszicholingvisztika és a fonetika foglalkoznak. Az adatok gyűjtése természetes körülmények között, illetve laboratóriumban többféle módon történhet: hallás alapján végzett gyűjtéssel, hangfelvétel elemzésével vagy irányított kísérleti helyzetben. A megakadások vizsgálata azért fontos, mert ezeket a hibás jelenségeket ugyanazok a tényezők hozzák létre, mint a normális beszéd folyamat működését. Ezért a megakadásjelenségek tanulmányozása lehetővé teszi a performancia és a kompetencia viszonyának a vizsgálatát, illetve a nyelvi változások megismerését.

A konferencia megnyitóján az ELTE BTK kari tanácstermében Bartus Dávid, az ELTE BTK tudományos dékánhelyettese és Bóna Judit, az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszékének oktatója, a rendezvény főszervezője köszöntötte a konferencia résztvevőit (1. kép).

1. kép

A tudományos ügyekért felelős dékánhelyettes és a főszervező köszönti a konferencia résztvevőit

A köszöntő után a Lisszaboni Egyetem nagyhírű kutatója, Helena Moniz előadása következett, amely a megakadások különböző beszéd típusokban való előfordulását, illetve az adatbázisokban történő automatikus felismertetését vizsgálta. Ezt követően az előadásokat három témára bontották: az első szekció a produktív modelleket, a második szekció a produktív és a perzeptív modelleket, a harmadik szekció a második nyelvsajátítást és a beszédtechnológiai vonatkozásokat taglalta.

A konferencia második napján szintén három szekcióban hangzottak el előadások: az első szekció további produktív modelleket mutatott be, a második a megakadásjelenségek életkori sajátosságait tárgyalta, a harmadik pedig további alkalmazott nyelvészeti vonatkozásokat vizsgált. Ez utóbbiba a tolmácsolás, illetve a gyógypedagógiai, logopédiai vizsgálatok tartoztak.

A konferencia szervezői a szokásos kétnapos rendezvény után egy harmadik napot a gyermeknyelvi kommunikációban előforduló megakadásjelenségeknek szenteltek. A házigazdák ugyanis egy OTKA-projekt (NKFIH-K-120234) keretében immáron három éve foglalkoznak a gyermeki beszéd temporális sajátosságaival. A projekt 2013 óta fejleszt egy olyan adatbázist, amelyben több mint 400 gyermek hangfelvétele található. E téma keretében elsőként a világhírű amerikai kutató, Melissa A. Redford előadása hangzott el (2. kép). Az előadó ismertette elméletét a gyermeki beszédprodukciónról és beszédfejlődésről, majd igazolásképpen kísérletek eredményeit mutatta be. Míg a nyelvészeti kutatásokban a gyermeknyelvet általában különválasztják a felnőttnyelvtől, ő abból indult ki, hogy minden felnőtt volt egyszer gyermek, így ez a két nyelv nem lehet teljesen eltérő. A gyermeki és a felnőtt nyelv nem különbözik a produktív folyamatot illetően, a gyermekek a gondolkodásuk fejlődésével párhuzamosan tanulják meg úgy használni a nyelvet, ahogyan a felnőttek. Kutatásaiban Melissa A. Redford azt igazolja, hogy a gyermekek ugyanúgy tervezik a beszédet, mint a felnőttek. A gyakori szüneteket és megakadásokat náluk csupán azért mérhetjük, mert a gyermekek

gondolkodása még nem annyira komplex, mint a felnőtteké, azaz kevésbé összetett egységeket terveznek.

2. kép

Melissa A. Redford

Ivana Didirkovának és kutatótársainak – Christelle Dodane és Sascha Diwersy – az előadása a megakadások előfordulását tárgyalta a nyelvelsajátításban és a mondattani fejlődésben. Az előadó szerint a gyermekeknél fontos a megakadásjelenségek gyakoriságának a vizsgálata, mert ez összefügg a nyelvi fejlődéssel. A megakadások igen nagy számban fordulnak elő a 2 és a 3 éveseknél, amely átmeneti korszaknak tekinthető. Jellemző, hogy a gyermekek ebben az életkorban egyre komplexebb mondatszerkezeteket használnak, amelyek létrehozása több motorikus tervezéssel is jár. Az összetettebb folyamatok több hibalehetőséget rejtenek magukban, azaz minél komplexebb egy mondat, annál több megakadásjelenség léphet fel. A kutatás, amely két fiút és két lányt vizsgált 1 és 6 éves koruk között, havonta rögzítve a beszédüket, kimutatta, hogy az életkor előrehaladtával megnő a megakadásjelenségek száma: 2 éves kor előtt alig érzékelhető, 2 és 4 éves korban növekszik, 4 éves kor után pedig csökken, párhuzamosan a megnyilatkozások hosszának a rövidülésével. Ez összefüggésben áll azzal, hogy ekkor lelassul a mondattan elsajátítása.

Horváth Viktória és Krepsz Valéria prezentációja a gyermekek spontán beszédét kitöltő szünetekben az időzítés és a komplexitás aspektusát taglalta. Az előadók szerint általában akkor fordulnak elő megakadásjelenségek, amikor a beszéd folyamatban vagy a beszédtervezés, vagy az időzítés akadozik, vagy pedig önkorrekciónak, továbbá beszélőváltás lép fel. Ez a jelenség univerzális, minden nyelvben jelen van, függ a beszélőtől, annak típusától, korától és a megnyilatkozás mondattani szerkezetétől. Az előadók arra a kérdésre keresték a választ, hogy a kifejezés hossza, a beszéd gyorsasága és a mondattani komplexitás milyen kapcsolatban állnak egymással a spontán beszédben. A kutatásukban 4, 6, és 8 éves gyermekeknél vizsgálták a szünetek helyét és hosszát, a mellékmondatok számát, a kiejtés gyorsaságát, a nyelvtani komplexitást. Vizsgálatuk kimutatta, hogy a szünetek előfordulása életkor szerint változik, a 4 és 8 évesek körében hasonló mértékű. A leggyakoribb az *ő* használata, bár a 4 és 6 évesek esetében nem túl gyakori. A 6 és a 8 éveseknél viszont többször előfordul azon okból, hogy a gyermekek bonyolultabb nyelvtani szerkezeteket használnak. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermekek a különböző életkorokban különböző stratégiákat alkalmazva oldják fel a beszéd közben fellépő tervezési problémákat.

Gósy Mária előadása a töltelékszók és a kitöltött szünetek (hezitálások) előfordulását vizsgálta a gyermekek és a felnőttek spontán beszédében (3. kép). Az előadó arra a kérdésre keresett választ, hogy a gyermekek kevesebb töltelékszót használnak-e, mint a felnőttek. 42 hét- és tízéves, illetve fiatal felnőtt körében tanulmányozta a töltelékszók előfordulását a szókapcsolatokon belül, határán és kezdetén. A vizsgálat a következő eredményre jutott: a legfiatalabbak több kitöltött szünetet használnak, a 10 éveseknél a kitöltött szünetek és a töltelékszók aránya egyenlően oszlott el, a fiatal felnőtteknél gyakoribb volt a töltelékszók előfordulása. A töltelékszók használata a 10 éveseknél a szókapcsolatok határán volt magasabb. A fiatal felnőtteknél a töltelékszók inkább a szókapcsolatok végén voltak jelen. A 7 éveseknél és a felnőtteknél a töltelékszók a szókapcsolatok végén voltak fellelhetők, a szókapcsolatok elején viszont nem jelentek meg.

3. kép
Gósy Mária

Yi-Fen Liu és Shu-Chuan Tseng prezentációjának témája a mesélés közbeni szóhasználat volt kínaiul beszélő ép hallású és hallássérült gyermekeknél. 79 ép hallású, óvodáskorú gyermeket vizsgáltak 2–6 év között, továbbá 33 halláskárosult, valamint 22 enyhén hallássérült és 11 cochlearis implantáción átesett gyermek képezte a kutatás célcsoportját. A gyermekek a *Teknős* és a *nyúl* meséjét hat kártya segítségével mesélték el. A kutatás eredményei szerint a gyermekek mindhárom csoportja összességében hasonlóképpen teljesített az egyes szófajokat illetően, de egyénenként különbség volt a szóhasználatban.

Az MTA–ELTE Lendület kutatócsoportjának – Markó Alexandrának és kollégáinak – előadása a magyar gyermekek koartikulációs beszédfolyamataiban mutatta be a magánhangzók és a mássalhangzók előfordulási arányát. A koartikuláció egy komplett, szegmensfüggő mechanizmus. A magyar nyelvben eddig nem vizsgálták artikulációs módszerekkel a koartikulációs folyamatokat, ezért ez a megközelítés különösen fontos. A vizsgálat 6 gyermek és 1 felnőtt nyelvmozgását vizsgálta három szótagos értelmetlen szavak kimondása közben. A mérés nem várt eredményt hozott, ugyanis a kutatók arra számítottak, hogy a lingvális képzésű mássalhangzók nagyobb hatással lesznek a magánhangzókra, mint a bilabiális képzésű mássalhangzók. Ezért újabb vizsgálatokat folytattak, ahol 4-4 magánhangzós és mássalhangzós szekvenciánál vizsgálták a nyelvmozgást. Ez a vizsgálat már a várt eredményt hozta.

Laczkó Mária előadása a tinédzserek körében taglalta a megakadásjelenségeket spontán beszélgetésekben, illetve előre megadott témánál. A spontán beszédet megannyi diszharmonikus jelenség zavarja meg, tele van bizonytalansággal, újratekéréssel, szünetekkel, hibákkal, nyelvbotlásokkal. Tinédzserek esetében mindezen jelenségekről kevés adat olvasható a szakirodalomban. Az előadó szerint egy narratív témánál máshogy alakul a beszédtervezés folyamata, a kommunikáció nehezebb, mint a spontán beszélgetésnél. A mérésben 15–17 év közötti

szakközépiskolások vettek részt. A kísérlet eredményei szerint az irányított beszélgetésben gyakoribbak a megakadások, és a két beszéd típus a megakadástípusok előfordulásának az arányában is különbözik.

Bóna Judit prezentációja a gyermekek beszédében vizsgálta az önmonitorozást. Feltételezése szerint az önellenőrzésnek különböző időtartamú és különböző jellemzői vannak a gyermekek és a felnőttek beszédében. Az eredmények szerint a fiatalabb gyermekek hamarabb megszakítják a hibás közléseiket, mint a felnőttek, több időre van azonban szükségük a korrekció végrehajtására. Az eredmények rámutattak a beszélő életkorának a fontosságára.

Vakula Tímea és Szennay Éva előadása a gyermekek beszédtempóját és a beszédben előforduló szüneteket vizsgálta. Az előadók szerint minden beszédhelyzetben különböző temporális sajátosságok fedezhetők fel. A szünetek gyakorisága és hossza, valamint a beszédhelyzetek között kölcsönhatás van. Óvodás és iskolás gyermekeknél a szünetek előfordulása lényegesen magasabb, amikor történetet mesélnek egy kép alapján, mint amikor spontán beszélgetésben vesznek részt. A kutatás célja az volt, hogy összehasonlítsa a szünetek gyakoriságát és hosszát, valamint a beszédtempót a különböző korcsoportoknál, továbbá analizálja az eltérő beszéd típusokra jellemző szünettartási stratégiákat. Három hipotézist állítottak fel a szerzők: a fiatalabb korosztály nagyobb arányban és hosszabb szüneteket tart; a fiatalabb korosztály beszédtempója lassabb, mint az idősebbeké; a beszéd típus nagy hatással van az elemzett faktorokra mindhárom korcsoportban. Az első hipotézis részlegesen igazolódott, ugyanis az idősebbek kevesebb szünetet tartottak. A második hipotézis beigazolódott, mivel minél idősebb egy gyermek, annál gyorsabban beszél; a harmadik hipotézis szintén csak részlegesen igazolódott, a két beszéd típus között eltérés volt.

Jordanidisz Ágnesnek és kutatótársainak – Mihály Orsolya és Bóna Judit – az előadása a megakadásjelenségek temporális aspektusait taglalta a gyermekek narratív képességeinek a függvényében. A vizsgálat alapja egy történet elmesélése volt adott kép alapján pedagógus segítségével: a történet első elmesélése után a pedagógus kérdések segítségével megbeszélte a történet főbb elemeit a gyermekkel, aki ezután másodszorra is elmesélte azt. A mérésben 16 óvodás – 8 fiú és 8 lány – vett részt. Az eredmények szerint a dinamikus vizsgálati módszer, azaz a pedagógus segítő kérdései támogatólag hatottak a gyermekek tudatos nyelvhasználatára. A kutatók rámutattak arra is, hogy jelentős különbség van a narratívákban az első és a második elmondás között, mégpedig a szótagok számában és az artikulációs tempóban. A két elmondásban azonban ugyanazok a megakadások jelennek meg.

A háromnapos konferencia, amelynek tematikájából a cikk a harmadik nap előadásait emelte ki, sok tanulsággal szolgált mind az előadók, mind pedig a hallgatóság számára. Nemcsak a szekció-előadások végén, hanem a szünetekben is folyt a tapasztalat- és véleménycseré. A következő workshop 2021-ben lesz.

Vajtó, Anikó: Report on the ninth conference *Disfluency in Spontaneous Speech (DiSS)*

Az írás szerzőjéről

Vajtó Anikó

német nyelvtanár
The Update Training GmbH., Bécs

a.vajto[kukac]gmx.at